

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία unesco

ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

► συντελεστές έργου

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Αναστασία Λαζαρίδου, Δρ Αρχαιολόγος, Επίτιμη Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Νικολέττα Σαραγά, Αρχαιολόγος, Αναπληρώτρια Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

ΣΥΛΛΗΨΗ–ΙΔΕΑ

Ανδρομάχη Κατσελάκη, Δρ Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων & Επικοινωνίας, ΔΑΜΕΕΠ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΒΛΕΨΗ–ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ανδρομάχη Κατσελάκη

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΡΑΞΗΣ

Νικήτας Γεωργιόπουλος, Αρχαιολόγος, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ–ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αθηνά Παπαδάκη, Αρχαιολόγος, MSc Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ–ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ/ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Ελευθερία Βλάχου, Αρχαιολόγος–Μουσειολόγος
Αθηνά Παπαδάκη

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ειρήνη-Μαργαρίτα Καλομοίρη, Γραφίστρια–Μουσειολόγος
Βασίλης Δημόπουλος, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ
Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ
Ειρήνη Χαραλαμπίδη, Γραφίστρια, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΕΡΕΥΝΑ–ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης, Αρχαιολόγος Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Ελευθερία Βλάχου
Νικήτας Πάσσαρης, Δρ Αρχαιολόγος Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Αθηνά Παπαδάκη

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης
Αθηνά Παπαδάκη

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Θεσσαλονίκης

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Translix USCS IKE

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Radiant Technologies: Ανδρέας Σαντρουζάνος
Σπήλιος Πίστας

ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Pressius Arvanitidis

► ευχαριστίες

Στέλλα Βασιλειάδου, Αρχαιολόγος, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης
Πέλλη Μάστορα, Αρχαιολόγος, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης
Κωνσταντίνος Ράπτης, Αρχαιολόγος, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης
Σταυρούλα Τζεβρένη, Αρχαιολόγος, ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης

Ευχαριστούμε το Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη για τη δωρεάν χρήση του εικονογραφικού υλικού από την ιστοσελίδα www.travelogues.gr

ISBN 978-960-386-607-7

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα επί των απεικονιζόμενων αρχαίων και επί των φωτογραφιών και ο Οργανισμός Διαχείρισης & Ανάπτυξης Πολιτισμικών Πόρων εισπράττει τα τέλη δημοσίευσης αυτών (©ΥΠΠΟ-ΟΔΑΠ). Χρησιμοποιούνται επίσης εικόνες με copyright ©UNESCO, ©Wikimediacommons, ©OUR PLACE The World Heritage Collection. Διαφορετική προέλευση εικόνων αναφέρεται στην ενότητα προέλευση εικόνων. Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη.

Copyright © 2023 Υπουργείο Πολιτισμού

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων
και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», ΕΣΠΑ 2014-2020.

Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά μνημεία Θεσσαλονίκης

Δέκα βήματα μέχρι...

1

Η χαμένη σήμερα «Στοά των Ειδώλων ή των Μαγεμένων ή των Incantadas» αποτελούσε ένα από τα πιο εντυπωσιακά μνημεία της πόλης¹.

•

•

•

2

Στην πόλη διατηρούνται πολλές εκκλησίες, οι περισσότερες με προσεγμένη κατασκευή και περίτεχνη διακόσμηση.

...τα μνημεία της Θεσσαλονίκης

3

Ένα περίφημο ψηφιδωτό του 5ου ή 6ου αιώνα καλύφθηκε αργότερα, πιθανότατα κατά την Εικονομαχία, με δέρμα βοδιού, ασβέστη και πλίνθους.

Πρόκειται για την παράσταση του Οράματος του Ιεζεκιήλ στο καθολικό της μονής Λατόμου (Οσίου Δαβίδ), η οποία αποκαλύφθηκε μόλις το 1927!

4

Μετά την κατάκτηση της πόλης από τους Οθωμανούς το 1430, οι περισσότερες εκκλησίες της πόλης μετατράπηκαν σε τζαμιά.

5

Από τις 180 μεγάλες και μικρές μονές που μνημονεύονται με τα ονόματά τους κατά τον 11ο αι., μόνο 25 διατηρούνταν πριν την άλωση από τους Οθωμανούς.

Από αυτές σήμερα λειτουργεί μόνο η μονή Βλατάδων (14ος αι.).

6

Η πόλη ανέδειξε σημαντικούς εκπροσώπους του ορθόδοξου μοναχισμού.

Όπως τον όσιο Δαβίδ (περ. 450–535/41), που λέγεται ότι ασκήτειψε για τρία χρόνια επάνω σε μία αμυγδαλιά.

7

Μητροπολιτικό ναό της πόλης μέχρι το 1524 αποτελούσε η Αγία Σοφία, ένα από τα σημαντικότερα βυζαντινά μνημεία του 8ου αι.

Στο εσωτερικό της διατηρούνται εξαιρετικές τέχνες εντοίχια ψηφιδωτά που ανήκουν σε διαφορετικές περιόδους.

8

Η πόλη ήταν ξακουστή για τα ισχυρά της τείχη.

Τα θαλάσσια τείχη της είχαν θεμελιωθεί πάνω σε ξύλινους πασσάλους, σφηνωμένους στο αμμώδες έδαφος της ακτής.

9

Πολιούχος της πόλης είναι ο άγιος Δημήτριος.

Ο ναός του αναέρθηκε στη θέση όπου, κατά την παράδοση και την αρχαιολογική έρευνα, ετάφη ο άγιος.

10

Ιδρύθηκε από τον βασιλιά της Μακεδονίας Κάσσανδρο και πήρε το όνομα της συζύγου του και ετεροθαλούς αδελφής του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Της Θεσσαλονίκης, που σύμφωνα με έναν μύθο, έγινε γοργόνα².

Τα παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης...

Η συμβασιλεύουσα

ΤΙ;

- Η δεύτερη σημαντικότερη πόλη της βυζαντινής αυτοκρατορίας, μετά την Κωνσταντινούπολη.

ΠΟΥ;

- Π.Ε. Θεσσαλονίκης, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας.

ΠΟΤΕ;

- 316 π.Χ.: ίδρυση της πόλης.
- 4ος–6ος αι. μ.Χ.: ανέγερση λαμπρών μνημείων.
- 9ος–12ος αι.: μεγάλη οικονομική και πνευματική ακμή.
- 14ος αι.: «παλαιολογία αναγέννηση».

τι λένε οι αριθμοί:

60.000
ΚΑΤΟΙΚΟΙ

περίπου στα τέλη του 18ου αι.:
30.000 μουσουλμάνοι, 16.000 Έλληνες
και 12.000 Εβραίοι

10.000
ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ

περίπου καταστράφηκαν
στην πυρκαγιά του 1917

8.000
ΠΕΡΙΜΕΤΡΟ μ.

είχαν περίπου τα τείχη

200
ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΠΛΟΙΑ

2.000 φορτηγίδες και 12.000 στρατιώτες
ο στόλος που ναυπήγησε ο Μέγας Κωνσταντίνος
στη Θεσσαλονίκη

...στον κατάλογο της UNESCO!

Η ένταξη στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO έγινε με βάση τα παρακάτω κριτήρια:

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ
ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΕΝΤΑΞΗΣ: 1988

κριτήριο i

Τα ψηφιδωτά της Ροτόντας, του Αγίου Δημητρίου και του Οσίου Δαβίδ (μονή Λατόμου) αποτελούν αριστουργήματα της παλαιοχριστιανικής τέχνης.

κριτήριο ii

Οι τοιχογραφίες και τα ψηφιδωτά στο εσωτερικό των ναών άσκησαν μεγάλη επίδραση στη διαμόρφωση της μνημειακής τέχνης τόσο του βυζαντινού, όσο και του σλαβικού κόσμου.

κριτήριο iv

Τα χριστιανικά μνημεία της Θεσσαλονίκης είναι αντιπροσωπευτικά παραδείγματα των ποικίλων αρχιτεκτονικών τύπων της βυζαντινής ναοδομίας, από τον 4ο έως τον 15ο αι.

33,9 μ.
ΥΨΟΣ
ο Λευκός Πύργος

24,5 μ.
ΔΙΑΜΕΤΡΟΣ
της Ροτόντας

1. Άποψη της ρωμαϊκής αγοράς από ψηλά. Διακρίνεται το Ωδείο.

Περιδιαβαίνοντας στη Θεσσαλονίκη...

1 ΚΑΛΩΣΗΡΘΑΤΕ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΚΡΙΝΗ ΣΑΒΟΪΑ! ΕΙΜΑΙ Η ΑΡΧΟΝΤΙΣΣΑ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ³.

Η ΠΑΝΣΕΒΑΣΤΗ ΚΥΡΑ ΜΑΣ ΑΝΝΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΙΝΑ ΜΟΥ ΑΝΕΘΕΣΕ ΝΑ ΣΑΣ ΞΕΝΑΓΗΣΩ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΜΑΣ. ΗΡΘΑΤΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑΛΛΗΛΗ ΕΠΟΧΗ! ΜΕ ΤΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑ⁴ ΓΙΟΡΤΑΖΟΥΜΕ ΤΟΝ ΠΡΟΣΤΑΤΗ ΑΓΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΑΣ.

2

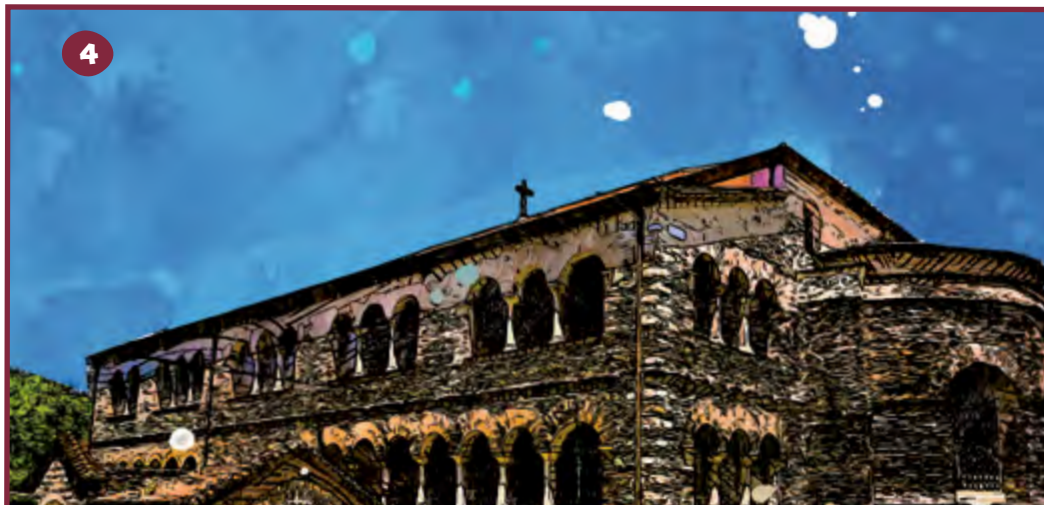
ΚΟΝΤΑ ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΤΕΙΧΗ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΘΑΥΜΑΣΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ⁵. ΠΟΥ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΤΟΥ ΕΧΕΙ 5 ΤΡΟΥΛΟΥΣ! ΔΕΙΤΕ ΠΩΣ ΤΑ ΤΟΥΒΛΑ ΣΤΙΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΗΜΑΤΙΖΟΥΝ ΩΡΑΙΑ ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ!! ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΕΧΕΙ ΕΞΑΙΣΙΑ ΨΗΦΙΔΩΤΑ.

3

ΑΣ ΚΑΤΕΒΟΥΜΕ ΝΟΤΙΑ ΣΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΧΑΛΙΚΟΣΤΡΩΤΗ ΛΕΩΦΟΡΟ. ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΞΕΧΩΡΙΖΕΙ ΜΕ ΤΑ ΚΟΚΚΙΝΑ ΤΟΥΒΛΑ ΤΗΣ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ, ΓΝΩΣΤΗ ΚΑΙ ΩΣ ΚΟΚΚΙΝΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ⁶. ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ, ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΟΔΟΥ, ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΚΟΣΜΗΜΑΤΩΝ.

4

ΛΙΓΟ ΠΙΟ ΚΑΤΩ, ΑΚΟΜΗ ΜΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΗ ΣΤΗΝ ΠΑΝΑΓΙΑ ΜΑΣ⁷. ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΙΟ ΠΑΛΙΕΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ, ΜΕ ΠΟΛΥΧΡΩΜΑ ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΚΑΙ ΨΗΛΟΥΣ ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΥΣ ΚΙΟΝΕΣ ΜΕ ΔΑΝΤΕΛΩΤΑ ΚΙΟΝΟΚΡΑΝΑ!

...ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΧΟΝΤΙΣΣΑ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ!

9

ΓΥΡΙΖΟΝΤΑΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΙΣΩ ΘΑ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΟΥΜΕ ΤΟΝ ΠΟΛΙΟΥΧΟ ΜΑΣ. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΤΙΣΤΗΚΕ ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ ΠΟΥ ΜΑΡΤΥΡΗΣΕ Ο **ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ**¹² ΚΑΙ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΙΟ ΜΕΓΑΛΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΑΣ. ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΥΠΤΗ ΘΑ ΠΑΡΟΥΜΕ ΚΑΙ ΤΟ ΑΓΙΟ ΜΥΡΟ ΠΟΥ ΑΝΑΒΛΥΖΕΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΑΦΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ.

10

ΩΡΑ ΝΑ ΞΕΚΟΥΡΑΣΤΕΙΤΕ. ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΠΑΝΔΟΧΕΙΟ ΠΟΥ ΜΕΝΕΤΕ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΚΑΙ ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ **ΛΟΥΤΡΑ**¹³ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ. ΑΥΡΙΟ ΘΑ ΣΥΝΕΧΙΣΟΥΜΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΩ ΠΟΛΗ.

11

ΚΑΛΗΜΕΡΑ! ΑΝΗΦΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΘΑ ΕΠΙΣΚΕΦΘΟΥΜΕ ΚΑΙ ΤΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ. ΞΕΧΩΡΙΖΕΙ ΗΔΗ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΣΤΟ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ¹⁴. Ο **ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ** ΕΧΕΙ ΚΟΜΨΕΣ ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΩΡΑΙΕΣ ΘΥΕΙΣ.

12

ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ ΠΕΡΑΣΟΥΜΕ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΠΛΑΝΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ, ΤΟΝ **ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΛΙΑ**¹⁵, ΜΙΑ ΠΟΥ ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΤΟΥ ΣΑΣ ΘΥΜΙΖΕΙ ΕΚΕΙΝΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ.

13

ΚΟΝΤΑ ΣΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΤΕΙΧΗ ΕΙΝΑΙ ΚΤΙΣΜΕΝΗ Η **ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΟΡΦΑΝΟΥ**¹⁶, ΜΕ ΩΡΑΙΕΣ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ! ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΠΟΥ Ο ΣΕΡΒΟΣ ΚΡΑΛΗΣ ΣΤΕΦΑΝ ΜΙΛΟΥΤΙΝ ΠΑΝΤΡΕΥΤΗΚΕ ΤΗ ΣΙΜΩΝΙΔΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΙΝΑ, ΚΟΡΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Β'.

14

ΑΣ ΑΝΕΒΟΥΜΕ ΣΤΗ **ΜΟΝΗ ΛΑΤΟΜΟΥ**¹⁷, ΝΑ ΔΕΙΤΕ ΣΤΗΝ ΑΨΙΔΑ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΟ ΠΑΛΑΙΟ ΨΗΦΙΔΩΤΟ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΑΓΕΝΕΙΟΥ ΘΡΙΑΜΒΕΥΤΗ. ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΛΑΜΠΡΟΤΕΡΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΑΣ!

15

ΣΕΙΡΑ ΕΧΕΙ Η **ΜΟΝΗ ΒΛΑΤΑΔΩΝ**¹⁸, ΠΟΥ ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΔΕΛΦΟΥΣ ΔΩΡΟΘΕΟ ΚΑΙ ΜΑΡΚΟ ΒΛΑΤΗ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΟΠΟΥ ΛΕΓΕΤΑΙ ΟΤΙ ΔΙΔΑΞΕ Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ.

16

ΔΕΙΤΕ ΤΗΝ «**ΠΥΛΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΑΣ**»¹⁹! Η ΚΥΡΑ ΜΑΣ ΤΗΝ ΕΦΤΙΑΞΕ. ΑΠΟ ΕΔΩ ΦΤΑΝΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΟΧΥΡΗ ΑΚΡΟΠΟΛΗ, ΩΣΤΕ ΝΑ ΘΑΥΜΑΣΕΤΕ ΑΠΟ ΨΗΛΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ. ΕΔΩ ΧΑΙΡΕΤΩ! ΑΞΙΖΕΙ ΝΑ ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ ΚΑΙ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΕΜΠΟΡΟΠΑΝΗΓΥΡΗ ΤΩΝ ΔΗΜΗΤΡΙΩΝ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΤΕΙΧΗ.

Το περιβάλλον...

Η «νύμφη» του Θερμαϊκού

Η Θεσσαλονίκη κτισμένη στον μυχό του Θερμαϊκού, του μεγαλύτερου κόλπου στο Αιγαίο Πέλαγος, είναι διαχρονικά ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια της Μεσογείου. Η στρατηγική και φυσικά προστατευμένη θέση της συντέλεσε αποφασιστικά στην εξέλιξη και ανάπτυξη της πόλης σε ένα από τα πιο δραστήρια εμπορικά και οικονομικά κέντρα των Βαλκανίων. Πέρα από το λιμάνι, οι μεγάλοι οδικοί άξονες που διατρέχουν την ευρύτερη περιοχή, με κυριότερη την Εγνατία Οδό, την καθιστούν σημαντικό επικοινωνιακό κόμβο μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

2. Χάρτης της περιόδου του Α' Παγκοσμίου Πολέμου με την ευρύτερη περιοχή της Κεντρικής Μακεδονίας.

«Αληθινά είναι μεγάλη πόλις η Θεσσαλονίκη. Απλωτή στην ακρογιαλιά ανηφορίζει αμφιθεατρικά και στενεύει και συμμαζώνεται έως ψηλά στην κορφή του βουνού, όπου είναι η ακρόπολη. Από εκεί τείχη κατεβαίνουν, σαν σκέλια ορθάνοιχτα δεξιά και αριστερά, τείχη ψηλά, κοκκινωπά, με χείλη κυματιστά κατά την ανωμαλία της γης, με πολεμίστρες ανοιχτές, με πύργους και πυργάκους από διάστημα σε διάστημα, μισοφαγωμένα εδώ από τον καιρό, πράσινα εκεί από λίγη χλωροσά, σκασμένα αλλού από μια αγριελιά, σφηνωμένη με πείσμα παρέκει σε μια αγριοσυκιά, αντρεωμένη στη ρίζα.»

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Θεσσαλονίκη, 1892, σελ. 62.

3. Το λιμάνι στον Θερμαϊκό κόλπο. Ξεχωρίζει ο Λευκός Πύργος.

...και το τοπίο

- Η Θεσσαλονίκη είναι μία σύγχρονη μεγαλούπολη, η δεύτερη σε πληθυσμό και έκταση πόλη της χώρας, και συχνά αναφέρεται ως «συμπρωτεύουσα».
- Στα βυζαντινά χρόνια ήταν πολλές οι αναφορές στην ομορφιά του φυσικού περιβάλλοντός της με το βουνό του Κισσού (Χορτιάτη) στα ανατολικά, τα γύρω δάση, τις λίμνες Λαγκαδά και Βόλβη, αλλά και τα μεγάλα ποτάμια Αξιό (Βαρδάρη), Λουδία (Μαυρονέρι) και Εχέδωρο (Γαλλικό), που της εξασφάλιζαν εύφορη γη και βοσκοτόπια.
- Ο σημερινός πολεοδομικός ιστός του ιστορικού κέντρου είναι αποτέλεσμα του νέου σχεδιασμού της πόλης από τον αρχιτέκτονα Ernest Hébrard, μετά την καταστρεπτική πυρκαγιά του 1917.

Πράσινες λεπτομέρειες

Στο σπάνιας ομορφιάς και σύνθεσης ψηφιδωτό της μονής Λατόμου (5ος ή 6ος αι. μ.Χ.) ο αγένειος Χριστός εμφανίζεται σε όραμα στον προφήτη Ιεζεκιήλ σε παραδεισένιο τοπίο. Κάτω από τα πόδια του Ιησού το όρος του παραδείσου, απ' όπου εκπορεύεται ο ποταμός του παραδείσου με τη μορφή γενειοφόρου άνδρα. Το τοπίο αποδίδεται με ακρίβεια και αγάπη για τη φύση, ακολουθώντας την παράδοση της αρχαίας τέχνης.

Η Θεσσαλονίκη στον χρόνο

Ο βασιλιάς της Μακεδονίας Κάσσανδρος ιδρύει τη Θεσσαλονίκη.

316/5 π.Χ.

Μάχη της Πύδνας: Οι Ρωμαίοι νικούν τους Μακεδόνες και η περιοχή της Μακεδονίας μετατρέπεται σε ρωμαϊκή επαρχία. Η Θεσσαλονίκη γίνεται πρωτεύουσα της μίας από τις τέσσερις διοικητικές περιοχές στις οποίες χωρίστηκε η Μακεδονία.

168 π.Χ.

Η Θεσσαλονίκη ορίζεται πρωτεύουσα της ρωμαϊκής επαρχίας Μακεδονίας.

146 π.Χ.

μέσα 3ου αι. μ.Χ.
Αλλεπάλληλες επιθέσεις Γόθων.

τέλη 3ου–αρχές 4ου αι. μ.Χ.

Ο καίσαρας και κατόπιν αύγουστος Γαλέριος ορίζει τη Θεσσαλονίκη ως μία από τις έδρες του ανατολικού τμήματος της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, το οποίο διοικεί.

316/7–324/5 μ.Χ.

Ο Μέγας Κωνσταντίνος εγκαθίσταται για μερικά χρόνια στη Θεσσαλονίκη.

379–380 μ.Χ.

Ο αυτοκράτορας Μέγας Θεοδόσιος έρχεται στη Θεσσαλονίκη, όπου και βαπτίζεται χριστιανός.

390 μ.Χ.

Σφαγή 7.000 τουλάχιστον εξεγερθέντων Θεσσαλονικέων στον Ιππόδρομο της Θεσσαλονίκης.

β' μισό 6ου αι.–7ος αι.

Συνεχείς επιδρομές Αβαροσλάβων.

904

Άλωση από τους Σαρακηνούς.

τέλη 9ου–αρχές 10ου & τέλη 10ου–α' μισό 11ου αι.

Συνεχείς επιδρομές των Βουλγάρων.

1185

Βραχύχρονη κατάληψη της πόλης από τους Νορμανδούς.

1204–1224

Μετά την κατάλυση της βυζαντινής αυτοκρατορίας από τις δυνάμεις της Δ΄ Σταυροφορίας ιδρύεται το *Λατινικό βασίλειο της Θεσσαλονίκης*.

1224–1246

Ο Θεόδωρος Κομνηνός Δούκας ανακαταλαμβάνει την πόλη και την ορίζει πρωτεύουσα του *Δεσποτάτου της Ηπείρου*.

1246

Η Θεσσαλονίκη καταλαμβάνεται από τον αυτοκράτορα της Νίκαιας Ιωάννη Γ΄ Δούκα Βατάτζη. Το 1261 η πόλη περιέρχεται ξανά στην βυζαντινή αυτοκρατορία.

1387–1403

Πρώτη κατάκτηση από τους Οθωμανούς.

1423–1430

Σύντομη βενετοκρατία.

1904–1908

Η Θεσσαλονίκη στο επίκεντρο του Μακεδονικού Αγώνα των Ελλήνων εναντίον κυρίως των Βουλγάρων.

αρχές 18ου αι.

«Χρυσός αιώνας» του εμπορίου για την πόλη.

τέλη 15ου–μέσα 16ου αι.

Εγκατάσταση Εβραίων, κυρίως από την ιβηρική και ιταλική χερσόνησο. Αύξηση του πληθυσμού της πόλης.

1430

Κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τον σουλτάνο Μουράτ Β΄. Η πόλη εντάσσεται στο *μπεηλερμπεηλίκι* (διοικητική περιφέρεια) της Ρούμελης.

1912, 26 Οκτωβρίου

Η ελληνικός στρατός απελευθερώνει την πόλη. Με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου (10 Αυγούστου 1913) η Μακεδονία ενσωματώνεται στο Ελληνικό Βασίλειο.

1915–1918

Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος: η Θεσσαλονίκη γίνεται στρατιωτική βάση της Στρατιάς της Ανατολής.

1917, 18 Αυγούστου

Μεγάλη πυρκαγιά πλήττει την πόλη και αλλάζει τη φυσιογνωμία της.

1941–1944

Γερμανική κατοχή και εξόντωση της εβραϊκής κοινότητας της πόλης.

1988

Εγγραφή στον Κατάλογο Μνημίων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO.

Μορφές μέσα στους αιώνες

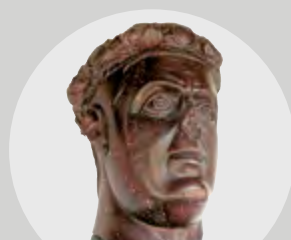
Με την ιστορική πορεία της Θεσσαλονίκης, που ήδη από την ίδρυσή της υπήρξε ένα μεγάλο πολιτικό, οικονομικό, εμπορικό, πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο, συνδέονται διαχρονικά πολλές επιφανείς προσωπικότητες.

ΒΑΣΙΛΙΑΔΕΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

**Ο στρατηγός
Κάσσανδρος
μετέπειτα Βασιλιάς
της Μακεδονίας
(305–297 π.Χ.)**

αντιλήφθηκε την σημασία της περιοχής και ίδρυσε την πόλη ενώνοντας τους υφιστάμενους οικισμούς. Στην πόλη έδωσε το όνομα της γυναίκας του, κόρης του βασιλιά Φιλίππου Β΄ και ετεροθαλούς αδερφής του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

**Ο στρατηγός
Γάιος Γαλέριος Βαλέριος
Μαξιμιανός Αύγουστος**

ήταν καίσαρας υπό τον Διοκλήτιανό στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας μέχρι το 305 μ.Χ. και κατόπιν αυτοκράτορας έως το 311 μ.Χ. Στη Θεσσαλονίκη, μία από τις έδρες του, ανέγειρε, μεταξύ άλλων, ανακτορικό συγκρότημα, ιππόδρομο και θριαμβικό τόξο μετά την νίκη του εναντίον των Περσών.

**Ο αυτοκράτορας
Μέγας Κωνσταντίνος**

πριν μεταφέρει την έδρα της αυτοκρατορίας στην Κωνσταντινούπολη (324 μ.Χ.), παρέμεινε στη Θεσσαλονίκη (316/7–324/5 μ.Χ.). Μεγάλο έργο του ήταν η κατασκευή του λιμανιού, που λειτούργησε για περισσότερα από 1.000 χρόνια και συνέβαλε αποφασιστικά στην ανάπτυξη της πόλης.

**Ο αυτοκράτορας
Θεοδόσιος Α΄**

τον Μάιο του 390 έδωσε διαταγή να σφαγιαστούν κατά τις αρματοδρομίες στον ιππόδρομο της πόλης 7.000 (ή κατ'άλλους 15.000) Θεσσαλονικείς ως αντίποινα στην εξέγερση των πολιτών εναντίον των Γόθων μισθοφόρων.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΚΑΙ ΑΓΙΟΙ

Ο «απόστολος των εθνών» Παύλος

επισκέφθηκε την πόλη περί το 50 μ.Χ. Οι δύο επιστολές του «προς Θεσσαλονικείς» αποτελούν θεμελιώδη κείμενα του χριστιανισμού.

Ο άγιος Δημήτριος

αξιωματούχος της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, μαρτύρησε κατά τους διωγμούς του Διοκλητιανού το 304 μ.Χ. Τόπος του μαρτυρίου του θεωρείται η κρύπτη του ομώνυμου ναού.

Ο ασκητής όσιος Δαβίδ

γύρω στο 535 μ.Χ. μεσολάβησε, ώστε να μη μεταφερθεί η έδρα της επαρχίας του Ιλλυρικού από τη Θεσσαλονίκη στη Νέα Ιουστινιανή.

Οι αδελφοί άγιοι Κύριλλος-Κωνσταντίνος και Μεθόδιος

οι «απόστολοι των Σλάβων», τους οποίους εκχριστιάνισαν τον 9ο αι., δημιούργησαν το σλαβικό αλφάβητο θέτοντας τις βάσεις για τη γραπτή σλαβική γλώσσα.

Ο ιερέας ιστορικός Ιωάννης Καμινιάτης

περιγράφει την πολιορκία και την άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Σαρακηνούς το 904.

Ο άγιος Ευστάθιος

αρχιεπίσκοπος της πόλης, διηγείται τις σφαγές και λεηλασίες των Νορμανδών το 1185.

Ο ιερέας Ιωάννης Αναγνώστης

καταγράφει σκηνές φρίκης στους δρόμους, όταν οι Τούρκοι κατέλαβαν την πόλη στις 29 Μαΐου 1430.

4. Ν.Γ. Πεντζίκης, Άποψη Θεσσαλονίκης, 1960.

ΠΟΙΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΙ

Ο ζωγράφος και λογοτέχνης Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης (1908-1993)

λάτρεψε τη γενέτειρά του και έγραψε μεταξύ άλλων το βιβλίο «Μπέρα Θεσσαλονίκη».

Ο ποιητής Ντίνος Χριστιανόπουλος (1931-2020)

ανακαλεί συχνά στο έργο του την πόλη του, κυρίως στο αυτοβιογραφικό έργο «Θεσσαλονίκη, Οὔ μ' ἔθεσπισεν...».

ΑΥΤΟΠΤΕΣ ΜΑΡΤΥΡΕΣ

Τρεις τραγικές αλώσεις της Θεσσαλονίκης καταγράφονται μέσα από αυτοβιογραφικές αφηγήσεις.

Ένα μνημείο γεννιέται

Η πόλη της Θεσσαλονίκης διαθέτει έναν μεγάλο αριθμό μνημείων, προσαρμοσμένων κάθε φορά στις ανάγκες των καιρών, που αφηγούνται τη μακρά πολυπολιτισμική ιστορία της.

ΠΕΡΙΗΓΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

5. O. Dapper, Άποψη της Θεσσαλονίκης, 1688.

Η Θεσσαλονίκη, μία από τις μεγαλύτερες πόλεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας, υπήρξε πόλος έλξης πολλών περιηγητών που δίνουν πολύτιμες μαρτυρίες για την ιστορία της πόλης.

Ο Οθωμανός περιηγητής Εβλιγιά Τσελεμπή περιγράφει τις γειτονιές της Σελανίκ στα μέσα του 17ου αι.:

«Έτσι έχουμε μαχαλάδες: Αρμένηδων, Ρωμιών, Φράγκων, Σιρφ (Σέρβων), Βουλγάρων καθώς και το μαχαλά των Λατιν-μιλετί. Όλες οι κατοικίες των απίστων βρίσκονται κάτω από τους μουσουλμανικούς σ' ένα ίσιωμα προς το μέρος της πόλης του τείχους της Καλαμαριάς».

Ο Γάλλος έμπορος αρχαιοτήτων Pierre Lucas θαύμασε τα μνημεία της πόλης το 1705: «...Από εκεί πήγαμε στην Ροτόντα, έναν πολύ ωραίο ναό... Είναι κτισμένος αποκλειστικά με τούβλα... Διακρίνει κανείς πολλές ωραίες απεικονίσεις από ψηφιδωτά... Λίγο έλειψε να μοιάζει με αυτόν της Ρώμης...»²⁰.

ΓΚΡΕΜΙΖΟΝΤΑΣ ΤΑ ΤΕΙΧΗ

Η Χρυσή Πύλη.

Βασισμένη σε σχέδιο του E. M. Cousinéry, *Voyage dans la Macédoine*, Παρίσι 1831.

Τον Απρίλιο του 1869 ο Τούρκος διοικητής Σαμπρί πασάς επέκτεινε την πόλη, κατεδάφισε το παραθαλάσσιο τείχος και κατασκεύασε νέο λιμάνι και νέες υποδομές στην πόλη. Στο ίδιο πνεύμα εξευρωπαϊσμού της πόλης

στα τέλη του 19ου αι. κατεδαφίστηκε σταδιακά μεγάλο τμήμα του δυτικού και ανατολικού τείχους.

Την ίδια περίοδο ξεκίνησε η μελέτη των μνημείων της Θεσσαλονίκης από Βρετανούς, Γάλλους και Έλληνες αρχιτέκτονες και αρχαιολόγους. Ο αρχιτέκτονας Walter Sykes George, έγραφε το 1909 ότι του συνέστησαν να φοράει, ενώ εργάζεται, δίγλωσση επιγραφή (ελληνικά και τουρκικά) στην οποία θα αναγραφόταν «φιλήσυχος αρχιτέκτονας, μην πυροβολείτε!»

Η ΠΥΡΚΑΓΙΑ

ΠΟΥ ΑΛΛΑΞΕ ΤΗΝ ΠΟΛΗ

Η καταστροφική πυρκαγιά που ξέσπασε στις 18 Αυγούστου 1917 άφησε πάνω από 70.000 άστεγους και προκάλεσε σημαντικές φθορές σε πολλά μνημεία της πόλης.

Μετά την καταστροφή, η ελληνική κυβέρνηση ανέθεσε στη Διεθνή Επιτροπή Σχεδιασμού, με επικεφαλής τον Γάλλο αρχιτέκτονα και πολεοδόμο Ernest Hébrard, τον ριζικό ανασχεδιασμό της πόλης.

ΣΤΗ ΔΙΝΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914–1918) αποβιβάζονται στη Θεσσαλονίκη 400.000 στρατιώτες από τους πέντε εθνικούς στρατούς των Συμμαχικών Δυνάμεων της Αντάντ, μετατρέποντάς την σε ένα τεράστιο και πολυεθνικό στρατόπεδο²¹.

Η πόλη μεταμορφώνεται με μία σειρά νέων έργων υποδομής, όπως νοσοκομεία, σιδηροδρόμους κλπ. Στρατιώτες ζωγραφίζουν και αποτυπώνουν τα μνημεία της πόλης, ενώ ειδικές μονάδες συλλέγουν και καταγράφουν αρχαιότητες.

Το σχέδιό του, γνωστό ως «Σχέδιο Εμπράρ», εφαρμόστηκε κατά ένα μεγάλο μέρος του και είχε ως σκοπό να δημιουργήσει μια μοντέρνα πόλη, χωρίς να αφαιρεθεί ο ιστορικός χαρακτήρας και το πολυπολιτισμικό παρελθόν της: στον πολεοδομικό ιστό της πόλης ενέταξε λειτουργικά τα μνημεία όλων των περιόδων, ενώ επέκτεινε το λιμάνι προς τα δυτικά, αφήνοντας το ιστορικό κέντρο να ανοιχτεί στο παραλιακό μέτωπο.

Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Μετά τη μικρασιατική καταστροφή (1922), στους νέους κατοίκους που ήδη έχει δεχθεί η Θεσσαλονίκη μετά το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων (1913), προστίθεται το μεγάλο κύμα προσφύγων κυρίως από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη.

Πολλοί από τους πρόσφυγες βρήκαν αρχικά καταφύγιο στα τείχη και στους ναούς της πόλης, ιδίως στον ναό της Παναγίας Αχειροποιήτου²².

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Η «πρώτη μετὰ τὴν πρώτην»

Πριν αναδειχθεί σε «συμπρωτεύουσα» της χώρας, υπήρξε η «συμβασιλεύουσα» της βυζαντινής αυτοκρατορίας: το δεύτερο πιο σημαντικό εμπορικό και οικονομικό κέντρο μετά την Κωνσταντινούπολη, που κατείχε ηγετικό ρόλο στον βαλκανικό χώρο και διαδραμάτισε καίριο ρόλο στις πολιτικές, στρατιωτικές, αλλά και στις πολιτιστικές εξελίξεις του Βυζαντίου.

Στο πέρασμα των αιώνων η πόλη παρέμεινε ένα μεγάλο και αυτόνομο αστικό κέντρο, ένας δραστήριος εμπορικός κόμβος, αλλά και σταυροδρόμι ιδεών και πολιτισμών.

6. Πανοραμική άποψη της Θεσσαλονίκης από το Επταπύργιο ως το λιμάνι.

7. Η Θεσσαλονίκη σε χαρτί του 17ου αιώνα.

Ο «θαυμαστός λιμάν»

Η μεγάλη εμπορική κίνηση της Θεσσαλονίκης, από την οποία διέρχονταν μεγάλες οδοί, όπως η Εγνατία, αυξήθηκε όταν ο Μέγας Κωνσταντίνος κατασκεύασε μεταξύ 316/7–322 μ.Χ. το τετράγωνο λιμάνι στο νοτιοδυτικό τμήμα της πόλης, ένα μοναδικό τεχνικό επίτευγμα για την εποχή του, με οχυρωμένο λιμενοβραχίονα, τρεις πύργους και μία τεράστια ανελκόμενη αλυσίδα που έκλεινε το στόμιό του. Το λιμάνι εξυπηρέτούσε τις ανάγκες της πόλης μέχρι και τον 18ο αιώνα, όταν, λόγω της ανόδου της στάθμης της θάλασσας, επιχώθηκε και στη θέση του αναπτύχθηκε η συνοικία Λαδάδικα.

«τὰ λοιπὰ τῶν οἰκοδομημάτων...,
πάντα τέχνης ἀρίστης,
ὁμοῦ μὲν εἰς μέγεθος, ὁμοῦ δ' εἰς κάλλος...»

Νικηφόρος Χούμνος,
Συμβουλευτικός προς Θεσσαλονικεῖς,
1309–1310 (Καλτσογιάννη κ.ά., σ. 39–40).

8. Βυζαντινό λουτρό, β' μισό 12ου αι.

Μία πόλη κάτω από την πόλη

Η Θεσσαλονίκη κατοικείται αδιάλειπτα πάνω από 2.300 χρόνια και διασώζει πολλά μνημεία, ειδικά από τον 4ο μ.Χ. έως τον 15ο μ.Χ. αιώνα.

Την εικόνα της βυζαντινής πόλης συμπληρώνουν, πέρα από τα τείχη και τις πολυάριθμες λαμπρές εκκλησίες της, τα κατάλοιπα των δρόμων, των μεγάλων δημοσίων κτηρίων, κατοικιών, εργαστηρίων, καταστημάτων, δημοσίων λουτρών και υπόγειων δεξαμενών νερού, που έρχονται στο φως με τις ανασκαφές των τελευταίων χρόνων.

...με διαχρονική ακτινοβολία ★1

«Δημήτριον, τὸν κηδεμόνα
τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πολιοῦχον-
οὗτος δὲ ὁ ὄρκος παρὰ Θεσσαλονικεῦσι
πλέον τῶν ἄλλων ἰσχύει ὀρκῶν»

Γεώργιος Ακροπολίτης, Χρονική Συγγραφή, 1262.

9. Ο Λευκός Πύργος.

Ισχυρά τείχη

Η αρχική οχύρωση του Κασσάνδρου δέχθηκε συνεχείς μετατροπές και επισκευές ανταποκρινόμενη στις ανάγκες της κάθε εποχής. Οι Οθωμανοί την ενίσχυσαν με μεγάλα έργα, όπως το φρούριο του Επταπύργιου (Γεντί Κουλέ) εντός της ακρόπολης και τον μεγάλο κυκλικό πύργο στο ανατολικό άκρο του θαλάσσιου τείχους, γνωστό σήμερα ως Λευκό Πύργο, το μνημείο-σύμβολο της πόλης²³.

Σήμερα τα τείχη παραμένουν επιβλητικά, παρόλο που διασώζονται σε μήκος μόλις 4,5 χλμ., δηλαδή το μισό περίπου της αρχικής τους περιμέτρου.

Η πόλη του «μυροβλήτη» αγίου

Ο «σωσίπολις» άγιος Δημήτριος, που γεννήθηκε, έζησε και μαρτύρησε στη Θεσσαλονίκη, προστατεύει με θαυματουργό τρόπο την πόλη του από επιδρομές, λιμό, επιδημίες και κάθε είδους κίνδυνο.

Η ιστορία της πόλης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη λατρεία του, οπότε ο ναός του αναδείχθηκε από τον 10ο αι. σε μεγάλο προσκυνηματικό κέντρο της χριστιανοσύνης. Η μυροβλυσία του λειψάνου του θαυματουργού αγίου προσελκύει μέχρι σήμερα πλήθη πιστών που έρχονται να προμηθευτούν το αγίασμα-μύρο του αγίου αναζητώντας τη μεσιτεία του για τη θεραπεία τους, καθώς θεωρείται ιαματικός άγιος με οικουμενική εμβέλεια.

10. Η Κρύπτη της βασιλικής του Αγίου Δημητρίου.

11. Η βασιλική του Αγίου Δημητρίου.

Ο θεσμός αναβίωσε το 1966 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα ως πολιτιστικό φεστιβάλ, με εκθέσεις, θεατρικές, μουσικές, χορευτικές εκδηλώσεις και ποικίλες δράσεις.

Τα Δημήτρια

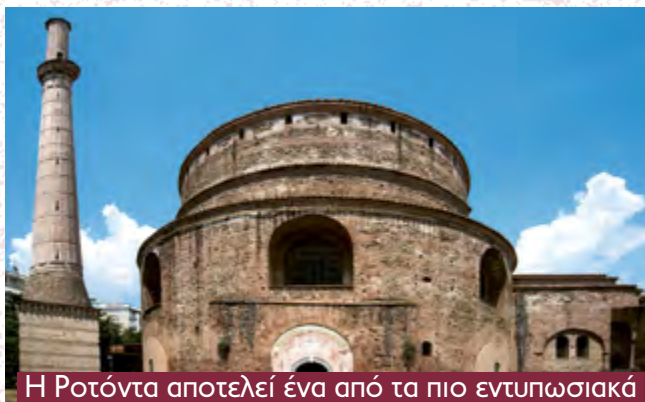
Τα βυζαντινά χρόνια οι εορτές προς τιμήν του αγίου διαρκούσαν αρκετές μέρες και περιλάμβαναν μεγάλη εμποροπανήγυρη. Την περίοδο αυτή από τα μέσα του Οκτωβρίου έως τις αρχές του Νοεμβρίου, συνέρρεαν στην πόλη προσκυνητές και επισκέπτες από ολόκληρο τον χριστιανικό κόσμο²⁴.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Από τον ρωμαϊκό στον βυζαντινό κόσμο...

Η Θεσσαλονίκη διασώζει πολλά μνημεία όλων των περιόδων, που αποκαλύπτουν τον διαχρονικό ρόλο της ως οικονομικό και εκπολιτιστικό κέντρο των Βαλκανίων.

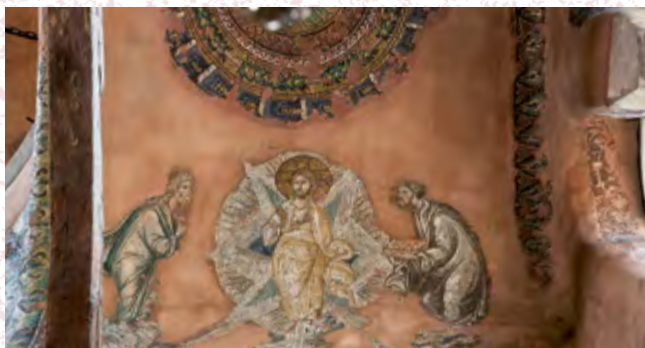
Την εξέλιξη από τη ρωμαϊκή στη βυζαντινή πόλη παρακολουθεί κανείς καλύτερα μέσα από τα δεκαπέντε χαρακτηριστικά παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά μνημεία της πόλης, μεταξύ των οποίων 13 ναοί, τα τείχη και ένα λουτρό, τα οποία έχουν ενταχθεί στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Σήμερα η πόλη, χάρη σε αυτόν τον τεράστιο μνημειακό πλούτο, θεωρείται ένα ανοιχτό μουσείο!

Η Ροτόντα αποτελεί ένα από τα πιο εντυπωσιακά αλλά και αινιγματικά μνημεία της πόλης²⁵.

Σε έξι μνημεία διατηρούνται εξαιρετικά ψηφιδωτά όλων των περιόδων της βυζαντινής τέχνης (4ου–14ου αι.).

Οι παλαιολόγειοι ναοί του 14ου αιώνα διακρίνονται για τις κομψές τους αναλογίες, την πλούσια διαμόρφωση των εξωτερικών τους όψεων, τα ψηφιδωτά και τις τοιχογραφίες τους.

12. Άγιος Νικόλαος Ορφανός, Θαύμα αγίου Νικολάου, 1310–1320.

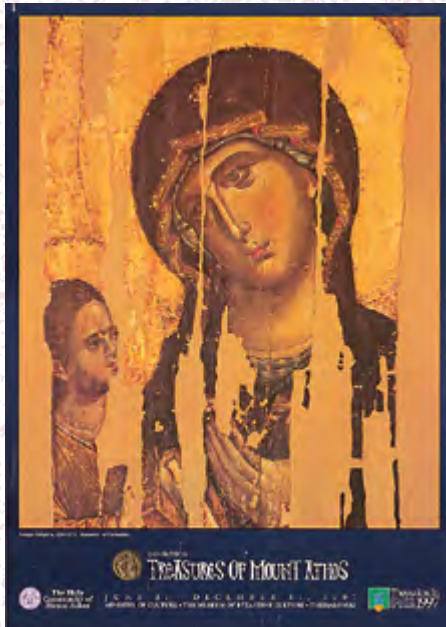
«ή τῶν εἰκόνων ποίησις»

Στη Θεσσαλονίκη δημιουργήθηκε μία τοπική σχολή ζωγραφικής, γνωστή ως «μακεδονική» ή «σχολή της Θεσσαλονίκης». Από αυτό το μεγάλο κέντρο ζωγραφικής του 13ου και 14ου αι., κατάγονται σπουδαίοι επώνυμοι ζωγράφοι της εποχής, όπως οι αδερφοί Ευτύχιος και Μιχαήλ Αστραπάς και ο Γεώργιος Καλλιέργης, που συχνά καλούνται να εργαστούν έξω από τα όριά της, ακόμη και στην παλαιά Σερβία.

...με διαχρονική ακτινοβολία ★ 2

Μία πόλη, πολλά φεστιβάλ

Τα φεστιβάλ έχουν τη δική τους ξεχωριστή θέση στην πολιτιστική ζωή της Θεσσαλονίκης. Αποτελούν δυναμικό εργαλείο για την ανάδειξη κάθε μορφής τέχνης και για τη γνωριμία με τα έργα του σύγχρονου πολιτισμού. Το Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου, το παλαιότερο στα Βαλκάνια, αποτελεί σημαντικό πολιτιστικό γεγονός κάθε Νοέμβριο. Η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης (ΔΕΘ), η εμπορική έκθεση που πραγματοποιείται κάθε χρόνο στο Διεθνές Εκθεσιακό Κέντρο αποτελεί κορυφαίο θεσμό για την προβολή της ελληνικής οικονομίας και τη σύσφιξη των δεσμών μεταξύ των χωρών, κυρίως της Βαλκανικής.

Πολιτιστική Πρωτεύουσα 1997

Η Θεσσαλονίκη ορίστηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης» για το έτος 1997, οπότε πραγματοποιήθηκαν εκατοντάδες πολιτιστικές εκδηλώσεις, μεταξύ των οποίων έκθεση ζωγραφικής με πίνακες του Caravaggio, συναυλία του συγκροτήματος U2 και η έκθεση «Οι Θησαυροί του Αγίου Όρους», στην οποία παρουσιάστηκαν μοναδικά κειμήλια από το Άγιον Όρος²⁶!

Μνημειώδεις διάλογοι

ΕΛΛΑΔΑ

Φίλιπποι

Ο πρώτος σταθμός του αποστόλου Παύλου στην Ευρώπη και χαρακτηριστικό παράδειγμα πόλης που παρέμεινε ακμαία, τόσο κατά τους αρχαίους, όσο και τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους.

ΕΛΛΑΔΑ

Καστοριά

Μεγάλο εμπορικό και καλλιτεχνικό κέντρο από τον 9ο αι. και εξής. Αποτελεί μία πόλη-μουσείο, που είναι γνωστή στη λαϊκή παράδοση ως η «πόλη με τις τρακόσιες εκκλησίες».

ΙΤΑΛΙΑ

Πάνθεον

Στο ιστορικό κέντρο της Ρώμης ξεχωρίζει ο μεγάλος κυκλικός ναός (ροτόντα), αφιερωμένος σε όλους τους ρωμαϊκούς θεούς (Πάνθεον). Ανεγέρθηκε τον 1ο αι. π.Χ., ανακατασκευάστηκε πλήρως τον 2ο αι. μ.Χ. και τον 7ο αι. μ.Χ. μετατράπηκε σε χριστιανικό ναό.

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
& ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ!

ΙΑΠΩΝΙΑ

Κυότο

Η παλαιά πρωτεύουσα της Ιαπωνίας αποτελεί σημαντικό πολιτιστικό κέντρο, στο οποίο διατηρούνται πολλοί βουδιστικοί ναοί, ανακτορικά κτήρια και κήποι χαρακτηριστικοί του ιαπωνικού πολιτισμού.

Ένα μήνυμα του σήμερα...

Ο «Λευκός Πύργος της Βαβέλ»²⁷

Η Θεσσαλονίκη διακρίνεται για τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της και τη διαχρονική ενσωμάτωση των διαφορετικών πολιτισμών που πέρασαν από αυτήν από τον ελλαδικό και μικρασιατικό χώρο, τις Βαλκανικές χώρες και τη Δύση.

Τους βυζαντινούς χρόνους ενισχύεται το πολυπολιτισμικό στοιχείο της πόλης, που αποτελεί πλέον μεγάλο εμπορικό, πολιτιστικό και θρησκευτικό κόμβο.

Κατά τη διάρκεια της κυριαρχίας των Οθωμανών στις συνοικίες των «αμαρτωλών απίστων» κατοικούν Αρμένιοι, Ρωμιοί, Φράγκοι, Σέρβοι, Βούλγαροι και Εβραίοι. Οι τελευταίοι αποτελούν σημαντικό τμήμα του πληθυσμού, ιδίως από τα τέλη του 15ου αιώνα, όταν ως πρόσφυγες εγκαθίστανται στην πόλη, μέχρι την σχεδόν πλήρη εξόντωσή τους κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Βουλγαρική οικογένεια της Θεσσαλονίκης, επιστολικό δελτάριο, τέλη 19ου αι.

Μουσουλμάνος ιεροδιδάσκαλος, αρχираββίνος και αστός από την πόλη του Μοναστηρίου στη Θεσσαλονίκη, τέλη 19ου αιώνα.

...για ένα καλύτερο αύριο!

Στόχοι 2030 >

11 ΒΙΩΣΙΜΕΣ
ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ
ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Κάντε τις πόλεις χωρίς αποκλεισμούς, ασφαλείς, διαλλακτικές και βιώσιμες

σημειώσεις

1. Η στοά πιθανότατα ανήκε σε αυτοκρατορικό συγκρότημα θερμών των αρχών 3ου μ.Χ. Οι τέσσερις αμφίπλευροι ανάγλυφοι πεσσοί της διώροφης κιο-νοστοιχίας απομακρύνθηκαν βίαια και μεταφέρθηκαν το 1864 στο Μουσείο του Λούβρου από τον Εμμανουέλ Μιλλέρ.

2. Σύμφωνα με δημοφιλή μύθο, η Θεσσαλονίκη κατά λάθος πέταξε το «αθάνατο νερό» του Αλέξανδρου και απαρηγόρητη έπεσε στη θάλασσα, όπου μεταμορφώ-θηκε σε γοργόνα και με αγωνία ρωτά έκτοτε τους ναυτικούς αν ο αδερφός της ζει.

3. Η συνοδος συστήνεται ως αρχόντισσα της αυλής της Άννας Παλαιολογίνας. Η ιστορία μας τοποθετείται κατά τον 14ο αι., περίοδο ακμής, κατά την οποία τρεις – αρχικά ρωμαιοκαθολικές – αυτοκράτειρες από τη Δύση σφράγισαν με τη δράση τους τη ζωή της πόλης: η Γιολάντα (Ειρήνη) Μομφερρατική, σύζυγος του Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου, η Μαργαρίτα (Μαρία) της Κιλικίας σύζυγος του Μιχαήλ Θ΄ Παλαιολόγου και η Ιωάννα της Σαβοΐας, γνωστή ως Άννα Παλαιο-λογίνα, σύζυγος του Ανδρόνικου Γ΄ Παλαιολόγου.

4. Τα Δημήτρια τελούνταν 20–27 Οκτωβρίου κάθε χρόνο προς τιμήν του αγί-ου Δημητρίου και ήταν μία μεγάλη εμποροπανήγυρη με επισκέπτες από όλον τον χριστιανικό κόσμο. Βλ. και σελ. 21, σημ. 24.

5. Πρόκειται για τον σμηρινό ναό των Αγίων Αποστόλων: Η σμηρινή ονομα-σία δεν είναι η αρχική, αλλά βασίζεται σε προφορική παράδοση του 19ου αι. Αποτελούσε άλλοτε καθολικό μονής αφιερωμένης στην Παναγία και σε αυτόν διατηρούνται εξαιρετικές τέχνες ψηφιδωτά.

6. Ο ναός της Παναγίας των Χαλκίων, γνωστός ως «Κόκκινη Εκκλησία», λόγω της άφθονης χρήσης πλίνθων στην τοικοποιία του, βρίσκεται στην άλλοτε γει-τονία των χαλκοργάνων. Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή που φέρει οικο-δομήθηκε από τον ανώτερο αξιωματούχο Νικηφόρο το 1028.

7. Ο ναός της Παναγίας Αχειροποιήτου στο κέντρο της πόλης κτίστηκε τον 5ο αι. στον τύπο της τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής με νάρθηκα και υπερώα. Το 1430 μετατράπηκε στο πρώτο τζαμί της κατακτημένης πόλης (Eski Camii – Παλαιό Τζαμί).

8. Ο ναός της Αγίας Σοφίας (τέλη 7ου ή αρχές 8ου αι.) αποτελεί ένα από τα σημα-ντικότερα δείγματα μεταβυζαντινού σταυροειδούς με τρούλο ναού. Μέχρι την μετα-τροπή του σε τζαμί (1523–1524) αποτελούσε τον μνημειακό ναό της πόλης και αναφέρεται ως «Μεγάλη Εκκλησία». Στο εσωτερικό του διατηρούνται εξαιρετι-κής ποιότητας ψηφιδωτά της περιόδου της Εικονομαχίας (8ος αι.), της Αναγέννησης των Μακεδόνων (τέλη 9ου αι.) και του 11ου–12ου αι.

9. Στον εγγεγραμμένο τετράκονχο ναό της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος (μέσα 14ου αι.) σώζονται αξιόλογες τοιχογραφίες.

10. Ο ναός του Αγίου Παντελεήμονα ανήκε άλλοτε σε καθολικό μονής και ήταν χωροθετημένος ανάμεσα σε εργαστήρια. Η σμηρινή αφιέρωση στον άγιο Πα-ντελεήμονα δεν αποτελεί την αρχική, ενώ διατυπώνονται διάφορες απόψεις για την ταύτιση του μνημείου. Σύμφωνα με την παλαιότερη άποψη ταυτίζεται με τη μονή της Θεοτόκου Περιβλέπτου, γνωστής και ως «μονή του κυρ–Ισαάκ», από το όνομα του ιδρυτή της, του πρώην μνημοπολίτη Θεσσαλονίκης Ιακώβου που έγινε μοναχός. Τελευταία ταυτίζεται και με το καθολικό της μονής του Χριστού Παντοδύναμου (μετά τα μέσα 13ου αι.).

11. Ροτόντα – Ναός Αγίου Γεωργίου: Περίκεντρο θολωτό κτήριο με χαρα-κτηριστικά τυπικά των επινίκιων μνημείων – μωσαϊκίων της κωνσταντινεί-ας δυναστείας. Σύμφωνα με νεότερες έρευνες ιδρύθηκε μεταξύ 316/317–324/325 κατά την παραμονή του Μ. Κωνσταντίνου στην πόλη. Από τον αρχικό διάκοσμο διατηρούνται αριστουργηματικά εντοιχία ψηφιδωτά. Μετατράπηκε σε ναό και διακοσμήθηκε με ψηφιδωτά μεταξύ των τελών

του 4ου αιώνα και του 6ου αι. μ.Χ. Πολλές οι προτάσεις για την ταύτι-ση του ναού. Επικρατέστερη η ταύτιση με τον ναό των Ασωμάτων ή του Αγγέλου, όπως αναφέρεται σε έγγραφο του 16ου αιώνα. Αργότερα μετατράπη-κε σε τζαμί και με την απελευθέρωση της πόλης έγινε ναός του Αγίου Γεωργίου. Κατόπιν στέγασε το Μακεδονικό Μουσείο και αργότερα συλλογή γλυπτών. Σή-μερα είναι επισκέψιμο μνημείο.

12. Ναός Αγίου Δημητρίου και παρεκκλήσιο του Αγίου Ευθυμίου.: Πεντάκλιτη βασιλική με εγκάρσιο κλίτος των αρχών του 5ου αι. στην οποία ενσωματώθηκαν τμήματα παλαιότερου κτηρίου που κτίστηκε στη θέση που μαρτύρησε και ετάφη ο πολιούχος της Θεσσαλονίκης άγιος Δημήτριος. Η βασιλική υπέστη μερική φθορά από πυρκαγιά το 620 και ανακαινίστηκε. Κάτω από τη βασιλική διατηρείται υπόγειο σήμερα κτίσμα, η λεγόμενη Κρύπτη, όπου κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο συ-νέγγειαν οι προσκυνητές για να ανήλθουν από την υπάρχουσα έως σήμερα *φιάλη* μύρο, το οποίο μετέφεραν σε *κουτρούβια*, δηλ. μυροδοχεία. Μετατράπηκε σε «Κα-σιμιέ Τζαμί» το 1493. Υπέστη σημαντικές καταστροφές στην πυρκαγιά του 1917.

13. Λουτρό: πρόκειται για το μοναδικό σωζόμενο λουτρό της Θεσσαλονίκης, αν και το 14ο αιώνα υπήρχαν πολλά λουτρά στην πόλη. Διαθέτει τριμερή διάταξη με προθάλαμο – αποδυτήριο, δύο διμερείς υπόκαυστους χώρους, τον *μέσο οίκον* ή *κλιανοψύχιον* και τον *θερμόν*, *εσώτατον*, *ενδότερον θόλον* ή *θερμολουτήριον* και υδατοδεξαμενή. Χρονολογείται στο β΄ μισό του 12ου – αρχές 13ου αιώνα.

14. Ο ναός της Αγίας Αικατερίνης θεωρείται καθολικό μονής, αλλά δε δι-ασώζει την αρχική του αφιέρωση. Έχει ερμηνευθεί ως καθολικό της μονής του Χριστού Παντοδύναμου, ή της μονής Φιλοκάλλη, ή ακόμη και ως ναός συσχετιζόμενος με το ιματικό προσκύνημα του οσίου Νικοδήμου. Χτίστηκε γύρω στο 1320 και μετατράπηκε στο «Γιακούη Πασό Τζαμί». Μετά την απε-λευθέρωση αφιερώθηκε στην Αγία Αικατερίνη.

15. Ο ναός του Προφήτη Ηλία που ταυτίζεται, σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη, με το καθολικό της μονής Ακαρνίου, ανεγέρθηκε στο β΄ μισό του 14ου αι. από τον μοναχό Μακάριο Χούμνο. Αποτελεί το πρώτο παράδειγμα του τύ-που του αγιορείτικου τρίκογχου που εμφανίζεται εκτός του Αγίου Όρους. Κατά την οθωμανική περίοδο ονομαζόταν «Σεραϊλί Τζαμί» (τζαμί του παλατιού), λόγω παράδοσης για ύπαρξη βυζαντινού παλατιού στην περιοχή.

16. Ο ναός του Αγίου Νικολάου, άλλοτε καθολικό μονής, κτίστηκε ως τρίκλιτη ξυλόστυγη βασιλική που μετασκευάστηκε σε μονόκωρο ναό με περίστω. Ξε-χωρίζει για τον τοιχογραφικό του διάκοσμο. Η ίδρυση ή η ανακατασκευή του ναού συνδέεται κατά μία άποψη, όχι γενικώς δεκτή, με τον Κράλη Στέφανο Β΄ Μιλούτιν (1282–1321). Κατά την οθωμανική περίοδο εξακολούθησε να λει-τουργεί ως εκκλησία.

17. Ο ναός του Οσίου Δαβίδ, άλλοτε καθολικό της μονής του Χριστού Σωτήρα του Λατόμου, οφείλει το όνομά της στα λατομεία της περιοχής. Στο εξαιρετι-κό ψηφιδωτό στην κόγχη του καθολικού απεικονίζεται ο αγένειος Χριστός σε δόξα, και κάτω παραδείσιο τοπίο. Το ψηφιδωτό χρονολογείται στο τελευταίο τέταρτο του 5ου αιώνα και πιθανολογείται ότι απεικονίζει τη θριαμβική εμφά-νιση του Ιησού στους προφήτες Ιεζεκιήλ και Αββακούμ. Αργότερα, πιθανότατα κατά την Εικονομαχία, το ψηφιδωτό καλύφθηκε για την προστασία του με δέρ-μα βοδιού και κόνιαμα και αποκρύφθηκε. Αποκαλύφθηκε μετά από σεισμό σε έναν μοναχό. Η μονή αφιερώθηκε στον όσιο Δαβίδ τον 20ό αιώνα.

18. Η μονή Βλατάδων ιδρύθηκε μεταξύ των ετών 1351 και 1371 από τους αδερφούς Βλατή, τον Μάρκο και τον Δωρόθεο. Ο δεύτερος ήταν μαθητής του περίφημου Γρηγορίου Παλαμά, μετέπειτα αγίου. Συνέχισε να λειτουργεί ως μονή κατά την οθωμανική περίοδο, αλλά και αδιάκοπα μέχρι σήμερα! Το καθολικό της

μονής είναι κτισμένο σε μία παραλλαγή του τύπου του σταυροειδούς ναού με περίστω. Είχε σημαντικό ρόλο στην υδροδότηση της πόλης, καθώς κλειστοί και ανοικτοί αγωγοί έφερναν νερό από πηγές του Χορτιάτη. Τρεις από τις δεξα-μενές (κινστέρες) σώζονται και σήμερα.

19. Σήμερα, τα τείχη της πόλης διατηρούν ίχνη από την ελληνιστική και ρωμαϊκή οχύρωση, τους βυζαντινούς χρόνους και τις οθωμανικές προσθήκες. Το τραπεζό-σχημο τείχος περιέκλειε την πόλη, ενώ στα οθωμανικά χρόνια το βόρειο άκρο του περιβόλου ενισχύθηκε με το ισχυρό Φρούριο του Επταπυργίου. Η πόλη διακρίνε-ται στην Κάτω Πόλη, την Άνω Πόλη και την Ακρόπολη. Στο *διάμεσο τείχος* μεταξύ Άνω Πόλης και Ακρόπολης βρίσκεται η «Πύλη της Άννας Παλαιολογίνας», δηλα-δή της αυτοκράτειρας που μερίμνησε για την επιδιόρθωση των τειχών στα μέσα του 14ου αιώνα. Την πόλη έεμενε οριζόντια η *Λεωφόρος ή Μέση Οδός* (σμηρινή Εγνατία), που ξεκινούσε από τη Χρυσή συνοδό και κατέληγε στην Κασσανδρεω-τική Πύλη ανατολικά. Στα δυτικά τείχη ανηγόνονταν η Ληπαία Πύλη. Στα ανατολικά τείχη υπήρχαν η Νέα Χρυσή Πύλη, η Πύλη των Ασωμάτων και η Πύλη Ρώμα.

20. Α.Χ. Γρηγορίου–Ε.Α. Χεκιμογλου, *Η Θεσσαλονίκη των περιηγητών (1430–1930), Επιλογές κειμένων και μαρτυριών*, Αθήνα 2008, ιδίως σελ. 54–55, 58–59 και 208–209.

21. Το 1915 ο ποιητής Ναπολέων Λαπαθιώτης, στην ημιτελή αυτοβιογραφία του «Η ζωή μου», αναφέρει χαρακτηριστικά: «Και το πρωί που μπήκαμε μες στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης, τι θέαμα αλλόκοτο και αξέχαστο! Όλων των τύπων και όλων των τόπων οι στολές, σ΄ ένα μέρδεμα μεγάλο και απερίγρα-πτο. Αεροπλάνα, μινερέδες, εβραϊκόσμος, χρυσά γαλόνια και φτερά των βερ-σαλιέων, Άγγλοι, Σκωτσέζοι, Γάλλοι, Ιταλοί, Ρώσοι ναύτες και Σενεγαλέζοι, σαρίκια φέσια, δίκωχα, πηλίκια – όλες οι φυλές και όλα τα ρούχα σ΄ ένα συνον-θύλευμα πολύχρωμο, φαντασμαγορικό, οπερέτας και βαβυλωνίας...Τέτοια ήταν η Θεσσαλονίκη την αξέχαστη κι αλήθεια μνημειώδη, ιστορική εκείνη εποχή!...»

22. Ο ίδιος ναός είχε στεγάσει παλαιότερα Σέρβους πρόσφυγες πολέμου (1916), Έλληνες από την Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη, λόγω της Α΄ και Β΄ Βουλγαρικής Κατοχής, και πυροληθθέντες του 1917. Βλ. σχετική συνέντευξη του Σάκη Σερέφα στις 13/08/2021: «Έχουμε μαρτυρίες για το πώς ο χώρος μύριζε τηγανητό κρεμμύδι και τηγανητά ντομάτα, Μικρασιάτες γαρ. Άλλοι είχαν στήσει πάγκο μέσα στον ναό και πουλάγανε ζαρζαβιά. Ένας πλήρης μικρό-κοσμος δηλαδή» (<https://www.lifo.gr/culture/vivlio/sakisserefas-den-einai-paidotopoi-oi-poleis-ntamaria-einai-ntamaria-zosas-mnimis>).

23. Η σμηρινή μορφή του Λευκού Πύργου είναι αυτή του 15ου αιώνα που αντικατέστησε τη βυζαντινή οχύρωση του 12ου αιώνα. Χρησιμοποιήθηκε ως κατάλυμα της φρουράς Γεντισάρων και ως φυλακή θανατοποινιτών. Σήμερα θεωρείται τοπόσημο της Θεσσαλονίκης και λειτουργεί σε αυτόν μουσείο της πόλης. Έχει 6 ορόφους, 34 μέτρα ύψος και 70 μέτρα περίμετρο.

24. Κάθε είδους εμπόρευμα ήταν διαθέσιμο στην εμποροπανήγυρη, που απλωνό-ταν στην πεδιάδα εκτός των δυτικών τειχών: νήματα, υφάσματα, σκεύη και έπιπλα, οικιακός εξοπλισμός, ακόμη και ζώα (βοοειδή, πρόβατα και χοίρους). Αναλυτική περιγραφή σώζεται στο έργο «Τιμαρίαν», ανώνυμο συγγραφέα του 12ου αι.

25. Για τον ναό του Αγίου Γεωργίου (Ροτόντα), βλ. σημ. 11.

26. Ο θεσμός, που καθιερώθηκε το 1985 με πρωτοβουλία της Υπουργού Πο-λιτισμού Μελίνας Μερκούρη, αποσκοπεί στην ανάδειξη της πολιτιστικής ζωής μίας ευρωπαϊκής πόλης που επιλέγεται κάθε έτος.

27. Χαρακτηρισμός της Θεσσαλονίκης από τον ποιητή Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, βλ. Σ. Σερέφα, *Δεν υπήρξαν ήρωες εδώ... Λογοτεχνικά κείμενα και μαρτυρίες, Θεσσαλονίκη 2015*.

βιβλιογραφία

Βασιλειάδου Στ.Δ., *Ο ναός του Αγίου Παντελεήμονα στη Θεσσαλονίκη: Αρχιτεκτονική, ζωγραφική και γλυπτός διάκοσμος* [ιδ. διατρ., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας], 2 τόμ., Θεσσαλονίκη 2021.

Βελένης Γ.Μ., *Μεσοβυζαντινή ναοδομία στη Θεσσαλονίκη, μνήμη Μανόλη Χατζηδάκη*, Ακαδημία Αθηνών, 5 Μαρτίου 2002, Αθήνα 2003.

Γρηγορίου Α.Χ.–Ευ.Α. Χεκίμογλου, *Η Θεσσαλονίκη των περιηγητών, 1430–1930: Επιλογές κειμένων και μαρτυριών*, Αθήνα 2008.

Δελγκάρη Α.–αρχιμ. Αμβρόσιος Σταμπλιάκας (επιμ.), *Θεσσαλονίκη: Λίκνο πολιτισμού. 1150 έτη από την κοίμηση του αγίου Κυρίλλου, 1ο Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 6–7 Μαΐου 2019*, Θεσσαλονίκη 2021.

Δημητριάδης Β., *Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας, 1430–1912*, Θεσσαλονίκη 1983 (1η έκδ.).

Η Θεσσαλονίκη και ο ευρύτερος χώρος: Παρελθόν–παρόν–μέλλον. Πανελλήνιο συνέδριο, Θεσσαλονίκη, 28 Φεβρουαρίου–2 Μαρτίου 2003, Θεσσαλονίκη 2005.

Καζαμία–Τσέρνου Μ.Ι., *Μνημειακή τοπογραφία της χριστιανικής Θεσσαλονίκης: Οι ναοί, 4ος–8ος αιώνας*, Θεσσαλονίκη 2009.

Καλτσογιάννη Ε.–Κοτζάμπαση Σ.–Παρασκευοπούλου Η., *Η Θεσσαλονίκη στη βυζαντινή λογοτεχνία: Ρητορικά και αγιολογικά κείμενα*, Θεσσαλονίκη 2002.

Καραδήμου–Γερόλυμπος Α., *Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917: Ένα ορόσημο στην ιστορία της πόλης και στην ανάπτυξη της ελληνικής πολεοδομίας*, Θεσσαλονίκη 1995.

Κουρκουτίδου–Νικολαΐδου Ευ., *Ναός του Σωτήρος Χριστού, Θεσσαλονίκη/The church of Christ the Saviour, Thessaloniki*, Αθήνα 2008.

Κουρκουτίδου–Νικολαΐδου Ευ.–Τούρτα Α., *Περίπατοι στη βυζαντινή Θεσσαλονίκη*, Αθήνα 1997 (έκδ. και σε άλλες γλώσσες).

Κουρκουτίδου–Νικολαΐδου Ευ.–Μαυροπούλου–Τσιούμη Χρ.–Μπακιρτζής Χ., *Ψηφιδωτά της Θεσσαλονίκης, 4ος–14ος αιώνας*, Αθήνα 2012 (και σε αγγλ. έκδ.).

Μάστορα Π., «Το ψηφιδωτό της Μονής Λατόμου και η Διήγησις του Ιγνατίου», *Εικονοστάσιον* 5 (2014), 36–72.

Μαυροπούλου–Τσιούμη Χρ., *Βυζαντινή Θεσσαλονίκη*, Θεσσαλονίκη 1992 (και σε αγγλ. έκδ.).

Μαυροπούλου–Τσιούμη Χρ., *Αγία Σοφία: Ο μεγάλος ναός της Θεσσαλονίκης*, Αθήνα 2014.

Μπακιρτζής Χ.–Μάστορα Π., *Ροτόντα Θεσσαλονίκης: Το Μαυσωλείο του Μεγάλου Κωνσταντίνου, ο ναός των Αγίων Ασωμάτων*, Αθήνα 2021.

Ο άγιος Δημήτριος στην τέχνη του Αγίου Όρους, Αγιορείτικη Έστια, Άγιον Όρος 2016.

Παϊσίδου Μ., «Το δέκατο έκτο μνημείο Unesco για τη Θεσσαλονίκη ή...», *Ανάσκαμμα* 6 (2013), 147–153.

Ράπτης Κ.Θ., *Αχειροποίητος Θεσσαλονίκης: Αρχιτεκτονική και γλυπτός διάκοσμος* [ιδ. διατρ., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Αρχαιολογίας], 3 τόμ., Θεσσαλονίκη 2016.

Ρεβυθιάδου Φ.–Ράπτης Κ.Θ., *Αποκατάσταση–Στερέωση του βυζαντινού λουτρού στη Θεσσαλονίκη/Restoration–Consolidation of the Byzantine Bath in*

Thessaloniki, Θεσσαλονίκη 2014.

Τσανανά Αι. (κειμ.), *Ωρες Βυζαντίου: Έργα και ημέρες στο Βυζάντιο, Επταπύργιο: Η Ακρόπολη της Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, Οκτώβριος 2001–Ιανουάριος 2002* (κατ. έκθ), Αθήνα 2001.

Τσιγαρίδας Ευ.Ν., *Θεσσαλονίκη: Η βυζαντινή ζωγραφική σε ναούς της πόλεως (9ος–15ος αιώνας)*, Αθήνα 2021.

Φουντούλης Ι.–Γκαβαρδίνος Γ. (επιμ.), *Χριστιανική Θεσσαλονίκη, ΛΘ–Μ΄ Δημήτρια, Πρακτικά ΙΗ΄ Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου: Εκκλησιαστικοί συγγραφείς Θεσσαλονίκης, Ιερά Μονή Βλατάδων, 4–6 Νοεμβρίου 2004–Πρακτικά ΙΘ΄ Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου: Θεσσαλονίκη και η χερσόνησος του Αίμου, Ιερά Μονή Βλατάδων, 3–5 Νοεμβρίου 2005*, Θεσσαλονίκη 2011.

Eastmond Α.–Hatzaki Μ. (επιμ.), *The Mosaics of Thessaloniki revisited: Papers from the 2014 Symposium at the Courtauld Institute of Art*, Αθήνα 2017.

Torp Η., *La rotonde Palatine à Thessalonique: architecture et mosaïques*, 2 τόμ., Αθήνα 2018.

Tourta Α., “Thessalonike”, στο Albani J.–Chalkia E. (επιμ.), *Heaven and Earth: Cities and Countryside in Byzantine Greece*, Αθήνα 2013, 74–93.

Πηγές στο διαδίκτυο

http://odysseus.culture.gr/h/2/gh2530.jsp?obj_id=1812

http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3530.jsp?obj_id=9141

<https://whc.unesco.org/en/list/456>

Δήμος Θεσσαλονίκης, Επισκέπτης (με χάρτη μνημείων)/City of Thessaloniki, Visitor: <https://thessaloniki.gr/episkeptis/>

Δήμος Θεσσαλονίκης–Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, Περίπατοι κληρονομιάς στη Θεσσαλονίκη/Heritage Walks in Thessaloniki: chrome-extension://efaidnbmnnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://thessaloniki.gr/wp-content/uploads/2017/06/Thessalonikigr_eng.pdf

Ευρωπαϊκό Κέντρο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων, Εξερευνώντας τον κόσμο του Βυζαντίου/Exploring the Byzantine World: <http://exploringbyzantium.gr/EKBMM/Page?name=stops&lang=gr&id=5>

Ιερά Μονή Βλατάδων: <http://www.pipm.gr/el/node/925>

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού: <https://www.mbp.gr/>

ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης, Δραστηριότητες: <https://www.culture.gov.gr/el/ministry/SitePages/drastiriotes.aspx?ID=1688>

ΕΦΑ Πόλης Θεσσαλονίκης, Γαλεριανό Συγκρότημα: <http://galeriuspalace.culture.gr/eforeia-arxaiotiton-thess/>

Υπουργείο Πολιτισμού, Διεύθυνση Μουσείων–Τμήμα Εκθέσεων και Μουσειολογικής Έρευνας, Η πολεοδομική εξέλιξη της Θεσσαλονίκης: <chrome-extension://efaidnbmnnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://blogs.sch.gr/2gymorai/files/2016/02/PoleodomikiEkseliksiThessalonikis.pdf>

Google Arts & Culture, Thessaloniki: An Open Museum of Early Christian and Byzantine Art, Greece: <https://artsandculture.google.com/story/kAXBXKPYub46LA#VISITTHESSALONIKI,Τέχνη & Πολιτισμός: https://thessaloniki.travel/el/exerevrontas-tin-poli/techni-politismos/>

προέλευση εικόνων

Εξώφ.: ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

1. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

2. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hand-drawn_bird%27s_eye_view_of_the_Gulf_of_Thessaloniki_in_World_War_I.jpg

3. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

4. Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης. Βλ. <https://artviews.gr/o-eikastikos-synaxaristis-tis-poiisis-kai-ton-eikonon-nikos-gavriil-pentzikis/>

5. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Thessaloniki_in_1688.png

6. [https://el.wikipedia.org/wiki/Χρυσή_Πύλη_της_Θεσσαλονίκης#/media/Αρχείο:Golden_Gate_or_Axios_\(Vardar\)_Gate_in_Thessaloniki_colour_version,_Esprit-Marie_Cousin%C3%A9ry,_1831.jpg](https://el.wikipedia.org/wiki/Χρυσή_Πύλη_της_Θεσσαλονίκης#/media/Αρχείο:Golden_Gate_or_Axios_(Vardar)_Gate_in_Thessaloniki_colour_version,_Esprit-Marie_Cousin%C3%A9ry,_1831.jpg)

7. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

8. Πατιερίδης Γ.–Σταμάτης Κ., *Τα χαρακτηριστικά της Θεσσαλονίκης από τον 15ο έως και τον 19ο αιώνα από τις συλλογές των Γιώργου Πατιερίδη και Κώστα Σταμάτη, Θεσσαλονίκη, Μουσείο Φωτογραφίας «Χρήστος Καλεμkerής» Δήμου Καλαμαριάς*, 2009, σελ. 31. Ίδρυμα Αικ. Λασκαρίδη. <https://el.travelogues.gr/item.php?view=52396>

9. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

10. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

11. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

12. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

13. ΥΠΠΟ/ΔΑΜΕΕΠ

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία unesco

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

- Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
- Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
- Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ISBN 978-960-386-607-7